

Poděkování Univerzitě v Amsterdamu za udělení čestného doktorátu filosofie [1987]

8. 1. 1987

(Oslovení doplnit podle zvyklostí a aktuální přítomnosti hodnostářů)

Gießenský filosof Odo Marquard zakončil svou před lety pronesenou přednášku mj. aforismem: Filosofie je, když myslíme navzdory. V tom smyslu mohu nejen sebe, nýbrž mnohé své přátele a kolegy chápat jako „myslitele navzdory“. Kdyby takové „myšlení navzdory“ mělo být postačující pro myšlení filosofické, byly by podmínky pro filosofii v naší části Evropy krajně příznivé. Představte si jen bohatství a plnost všeho toho, čemu navzdory můžeme myslit.

Ono to však zdaleka není tak jednoduché. Každé myšlení navzdory se může kvalifikovat jako filosofie teprve tím, od čeho se svým „navzdory“ distancuje a jak toto své „navzdory“ uskutečňuje. Čím lépe filosofové vědí, proti čemu se mají a musí svým „navzdory“ obracet, a čím hlouběji jsou tímto pravým směrem s to proniknout, aby odhalili poslední základy nejhorších a nejstrašnějších běd a nebezpečí a aby jim především vzdorovali, tím větší bude jejich myšlení a tím důležitější bude pro jiné. Tyto bídy a tato nebezpečí náleží přece k naší době – a my všichni jsme dětmi této doby. Ale právě filosofové v nás by se proti tomu měli bránit. Tak např. Nietzsche byl přesvědčen, že filosof v něm se brání proti tomu, aby byl a aby zůstal jen dítětem své doby – a to pro něho znamenalo: „dekadentem“, produktem modernity, křesťansko-evropského úpadku – a zejména proti tomu, aby jím zůstal, aniž by to zpozoroval a pochopil.

A tak: proti čemu se vlastně bráníme jako filosofové své doby? V čem se můžeme chápat jako nikoliv pouhé děti a produkty doby? A poněkud konkrétněji: je postmodernita, o které se nyní tolik hovoří, pouhým produktem nebo dokonce vedlejším produktem rozkladu modernity? Jinak řečeno: náleží postmodernita ještě k procesu sebeprosazování nihilismu? Je jenom další etapou rozpadu evropské tradice a kultury – anebo již ohlašuje konec tohoto „mezistavu“? Zdomácňuje se v postmodernitě u nás tento „nejstrašnější ze všech hostí“ – anebo se v ní s tímto hostem už začínáme loučit? Může existovat vůbec něco takového jako „postmoderní filosofie“ – anebo znamená filosofovat také dnes jen jedno a totéž, totiž: myslit navzdory postmodernitě?

Každá přítomnost je více nebo méně zakotvena ve své minulosti; její kořeny sahají často velmi daleko dozadu. Filosofická tradice sahá až ke starořeckým filosofům a k vynálezu pojmového myšlení a intencionálně předmětných konstrukcí. Filosofie naší doby stojí nutně také před otázkou, jak dalece se musí a může v dalším odpoutat od té tradice, zpředměťující všechno pochopené. Dosavadní filosofická tradice by tak mohla být shledána spoluodpovědnou za to, že se v moderní době vynořila ona

nihilistická nálada a že bylo nesprávně interpretováno tzv. „odhodnocení všech hodnot“. „Hodnoty“ byly vždycky myšleny jako abstrakce, jimiž mohly být zároveň konstruovány a fixovány jakožto intencionální předměty. Ale takové hodnoty prostě „neexistují“, nejsou „reálné“, „skutečné“ v předmětném smyslu. Na druhé straně nebylo předmětné myšlení s to, uznat nepředmětnou skutečnost za skutečnou právě proto, že nebyla předmětná. Proto musela být každá nepředmětná skutečnost považována za neskutečnou, za „nic“.

Snad už vidíme jednu z hlavních úloh dnešní filosofie a pravděpodobně také filosofie zahlédnutelné budoucnosti: musíme rozvinout nové myšlení, vypracovat nové myšlenkové metody, nové techniky práce s pojmovým myšlením, jimiž bychom mohli překročit meze myšlení předmětného. To nebude jednoduché a zcela určitě to nebude možno předem abstraktně vykalkulovat. Filosofie se zase jednou bude muset zachovat značně neprofesionálně, či lépe řečeno: specificky diletantsky. Jisté amatérství však náleží od samého počátku přímo k pojmu filosofie jakožto lásky k moudrosti. Musím hned přiznat, že naše „východní“ podmínky pro pravý filosofický diletantismus nejsou tak příznivé, jak by se snad někomu mohlo zdát. Musí se tu totiž jednat o zvláštní, totiž poučený diletantismus. A právě v tomto směru potřebujeme širokou pomoc. Nicméně s jistotou můžeme prohlásit, že každá rutina a formální akademická profesionalita tu s největší pravděpodobností zůstanou slepé. V každém případě bude nyní přinejmenším v určitém ohledu nutno myslit „navzdory“ celé dosavadní filosofické (a také theologické, přírodovědecké atd.) tradici.

Rozhodnutím Univerzity v Amsterdamu poctit mne čestným doktorátem jsem byl pohnut i potěšen. Rád bych za to vyslovil svůj srdečný dík. Tváří v tvář zmíněným prevelkým, ba obrovským myslitelským úkolům, které jsem před chvílí zmínil a před nimiž, jak mám za to, také stojím, se mi váha této pocty zdá příliš velká, takže ji musím trochu rozdělit. Myslím v tomto okamžiku na mnohé přátele a známé i neznámé, na své učitele a kolegy, ale také na sympatizující nefilosofy, bez nichž by všechna filosofická aktivita, ne pouze má, ale v témž smyslu také aktivita každého jiného „nezávislého“ myslitele v naší zemi, byla prostě nemožná. Musím myslit také na členy své rodiny, pro něž to vůbec nebylo snadné se mnou žít. Z celého srdce bych rád upozornil na obdivuhodné počiny četných filosofů, kteří k nám v minulých letech přicházeli, aby nám umožnili zůstat v kontaktu se západním myšlením, a vyslovil jim za to naši nejhlubší vděčnost. Neméně jsme zavázáni bezpočtu těch, kteří pomáhali a stále ještě pomáhají nejrůznějšími způsoby, aby tato i jiné formy uvedeného podnikání byly možné. Poslední dík má náležet Vám, kteří jste v této chvíli přítomni, za Vaši účast, za Vaše sympatie i za Váš zájem. Je mi opravdu líto, že u toho sám nesmím a nemohu být.

Děkuji Vám všem.